

ประโยชน์นิยมในความเรียงว่าด้วยเสรีภาพ ของจอห์น สจวร์ต มิลล์

ภัทรพร สิริกาญจน^๑

บทคัดย่อ

ความเรียงว่าด้วยเสรีภาพ เป็นงานเขียนที่เด่นดังเรื่องหนึ่งของจอห์น สจวร์ต มิลล์ (John Stuart Mill, ค.ศ. ๑๘๐๖-๑๘๗๓) มีสาระสำคัญในการให้ความหมายเรื่องเสรีภาพและความจำเป็นในการมีเสรีภาพส่วนบุคคลซึ่งเป็นเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เสรีภาพส่วนบุคคลได้รับการส่งเสริมจากแนวคิดแบบประโยชน์นิยม ตลอดจนการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และเป็นสิ่งที่ไม่สามารถดำรงอยู่แยกจากเสรีภาพทางสังคมได้ เสรีภาพส่วนบุคคลส่งเสริมเสรีภาพทางความคิด และเสรีภาพทางความคิดจะนำไปสู่ประโยชน์สุขของมนุษย์ได้มากที่สุด การที่มิลล์คิดตามหลักประโยชน์นิยมว่า สิ่งที่ดีที่สุดคือสิ่งที่ให้ประโยชน์มากที่สุดแก่คนเป็นจำนวนมากที่สุด เพราะเขาให้ความสำคัญต่อประชาชนซึ่งเป็นผู้ถูกปกครองและเป็นคนส่วนมากของรัฐ ไม่ใช่ผู้ปกครองซึ่งเป็นคนส่วนน้อย อย่างไรก็ตาม มิลล์ก็ตระหนักดีว่า การปกครองด้วยคนส่วนใหญ่อาจก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “ทรราชจากมหาชน” (tyranny of majority) แต่ปัญหาดังกล่าวจะแก้ไขได้ด้วยการส่งเสริมการศึกษาเรื่องสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของสมาชิกของสังคมซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของระบอบประชาธิปไตย

คำสำคัญ : ประโยชน์นิยม, เสรีภาพ, สิทธิ, หน้าที่

๑. ความนำ

ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เข้าสู่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ มีประเด็นถกเถียงกันทางปรัชญาอย่างหลากหลาย ทั้งประเด็นทางด้านสังคม การศึกษา เศรษฐกิจ และการเมือง เช่น ในทางการเมือง เกิดการปฏิวัติฝรั่งเศส (French Revolution) ขึ้นใน ค.ศ. ๑๗๘๙ มีการเสนอประเด็น

^๑ ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง

ความคิดเรื่องเสรีภาพ สิทธิ มนุษยชน และความยุติธรรม เป็นเรื่องถกเถียงกันทางปรัชญาได้อย่างกว้างขวาง นอกจากนั้น การปฏิวัติทางอุตสาหกรรมที่เริ่มขึ้นในประเทศอังกฤษเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ได้เกิดนวัตกรรมการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคน ทำให้สามารถผลิตสินค้าได้ครั้งละเป็นจำนวนมาก และชักนำให้ชาวไร่ชาวนาเปลี่ยนสภาพมาเป็นกรรมกรในโรงงาน ปรากฏการณ์ดังกล่าวกระทบรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนอย่างใหญ่หลวง เช่น เกิดคนชั้นกลางที่ร่ำรวยจากธุรกิจการผลิตและการค้า เกิดสังคมแบบบริโภคนิยม (consumerism) และวัตถุนิยม (materialism) เห็นได้จากผู้คนที่ต่างก็บูชาเงินเป็นพระเจ้า แบ่งแยกชนชั้นและเอาเปรียบแรงงานของผู้ด้อยโอกาส เช่น กรรมกร แม้แต่ความศรัทธาทางศาสนาก็ถูกทำลายจากมนุษย์ผู้เชื่อมั่นในความสามารถและพลังอำนาจของตนที่เพิ่มขึ้น การค้นพบทางวิทยาศาสตร์ เช่น การค้นพบของชาลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin, ค.ศ. ๑๘๐๙-๑๘๘๒) ว่ามนุษย์มีพัฒนาการมาจากสัตว์โลกที่มีเผ่าพันธุ์ใกล้เคียงกันตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นการปฏิเสธการสร้างมนุษย์โดยพระเจ้า ดังที่ศาสนาคริสต์และศาสนาที่เชื่อพระเป็นเจ้ากล่าวอ้าง และคุณธรรมสำคัญที่มีการเสนอไว้แล้วในปรัชญากรีก เช่น “ความยุติธรรม” ก็ถูกนำมาถ่ายทอดและตีความในความหมายใหม่ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป เช่น “ความยุติธรรม” ที่หมายถึง ความสมดุลขององค์ประกอบทางจิตในปรัชญากรีกตามทฤษฎีของเพลโต (Plato, ๔๒๘-๓๔๘ ปีก่อนคริสต์ศักราช) ได้แปรเปลี่ยนเป็นความเท่าเทียมกันด้านโอกาสและความชอบธรรมในการเป็นเจ้าของแรงงานและผลงานของตนเองจากปรัชญาของคาร์ล มากซ์ (Karl Marx, ค.ศ. ๑๘๑๘-๑๘๘๓) (Reese, 1980: 336)

บทความเรื่อง “ประโยชน์นิยมในความเรียงว่าด้วยเสรีภาพ ของจอห์น สจวร์ต มิลล์” ที่นำเสนอในที่นี้ มีความมุ่งหมายที่จะแสดงให้เห็นความสำคัญและความหมายของเสรีภาพ ความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพกับประชาธิปไตย และแนวคิดแบบประโยชน์นิยมที่แนบเนื่องอยู่ในการเรียกร้องเสรีภาพของจอห์น สจวร์ต มิลล์ ซึ่งก่อให้เกิดการถกเถียงกันอย่างกว้างขวางในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ จนถึงยุคปัจจุบัน อันที่จริง ประเด็นการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพในหมู่นักปรัชญายุโรปได้ก่อตัวอย่างชัดเจนมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ เห็นได้จากงานเขียนของนักปรัชญาบางคน เช่น จอห์น ล็อก (John Locke, ค.ศ. ๑๖๓๒-๑๗๐๔) นักปรัชญาแนวประสบการณ์นิยม (Empiricism) ชาวอังกฤษ ล็อกได้แสดงความคิดของเขาไว้ในงานเขียนเรื่อง *รัฐบาลเพื่อพลเมือง : ความเรียงสองเรื่อง (Of Civil Government: Two Treatises)* พิมพ์ใน ค.ศ. ๑๖๘๐ เกี่ยวกับการต่อสู้เรียกร้องให้จำกัดอำนาจราชาธิปไตย (Monarchy) ซึ่งนำไปสู่การปฏิวัติใน ค.ศ. ๑๖๘๘ โดยรัฐสภาอังกฤษที่ยึดอำนาจจากพระเจ้าเจมส์ที่ ๒ (James II) ในขณะนั้น อังกฤษถูกโจมตีโดยกองทัพฮอลันดา พระเจ้าเจมส์ที่ ๒ ได้หลบหนีไปอยู่ที่ฝรั่งเศส รัฐสภาอังกฤษได้สถาปนาผู้ปกครองประเทศพระองค์ใหม่คือ กษัตริย์วิลเลียม (William) และพระนางมารี (Mary) จากนั้นได้ออกพระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิ

พื้นฐานของพลเมือง (Bill of Rights) ซึ่งเป็นกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานและเอกสิทธิ์ของประชาชนที่ถือสัญชาติของรัฐ ล็อกเป็นนักปรัชญาผู้หนึ่งที่ต่อต้านเทวสิทธิราชย์ (Divine Right of King) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ถือว่า พระเป็นเจ้ามีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ในการปกครองมนุษย์และทรงมอบอำนาจนี้ให้แก่กษัตริย์ กษัตริย์จึงมีอำนาจทางการเมืองและการปกครองโดยสิทธิ์ขาดและโดยกว้างขวาง ไม่อาจมีผู้ใดต้านทานได้ ราษฎรทุกคนต้องยอมรับอำนาจการปกครองของกษัตริย์ เพราะเป็นไปตามพระประสงค์ของพระเป็นเจ้าและเป็นอำนาจที่อยู่เหนือกฎหมายของมนุษย์ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๒ : ๑๐๓-๑๐๔) ล็อกได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สินของบุคคลซึ่งมนุษย์เป็นเจ้าของโดยธรรมชาติ เขายืนยันว่า การจัดตั้งรัฐบาลมีเหตุผลเพียงเพื่อพิทักษ์สิทธิดังกล่าวของประชาชน ทั้งนี้ อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารต้องแยกจากกัน ถ้าฝ่ายบริหารเป็นทรราชและละเมิดสิทธิของปัจเจกบุคคล ประชาชนก็ต้องใช้สิทธิยับยั้งรัฐสภา ถ้าไม่สำเร็จก็ต้องปฏิวัติและจัดตั้งรัฐบาลใหม่ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ สิทธิในการปฏิวัติขั้นสูงสุดอยู่ที่ประชาชน และการล้มอำนาจของรัฐบาลไม่จำเป็นต้องหมายถึงการทำลายสังคมเสมอไป (Strayer, Gatzke, and Harbison, 1974: 461-462) ความคิดของล็อกมีอิทธิพลต่อนักคิดตะวันตกในยุคคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ อย่างมาก นักคิดต่าง ๆ ในยุคดังกล่าวเริ่มเผยแพร่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติที่ค้นพบกันในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การประยุกต์วิทยาศาสตร์ธรรมชาติกับการปฏิรูปสังคมหลังยุคมืด (the Dark Age) ด้วยความโง่เขลาในสมัยกลางมาเป็นเวลานาน ในทางปรัชญาและศาสนาถือว่า ยุคมืดคือยุคที่ผู้คนหมกมุ่นมืดบอดอยู่ในความมงายทางศาสนา ไสยศาสตร์ ความไม่รู้จริง ความไร้ชั้นดีธรรม และความยึดมั่นในอดีต ยุคภูมิปัญญาคือยุคแห่งแสงสว่างทางวิทยาศาสตร์ นักคิดหลายคนในยุคภูมิปัญญาเป็นพวกชนชั้นกลาง เป็นนักการศึกษาและปัญญาชนที่ไม่พอใจในระบบราชการที่ไม่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนความยโสโอหังของพวกขุนนาง พวกชนชั้นกลางเหล่านี้จึงพยายามกำจัดสิทธิพิเศษและความไม่ถูกต้องนานาประการในสังคม พวกชนชั้นกลางหลายคนเป็นนักเขียนที่มีปัญญาแตกฉานและผลงานเฉียบคม ซึ่งมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อคนทั่วไปในสังคม รวมถึงพวกขุนนางด้วย

ความเคลื่อนไหวของนักคิดภูมิปัญญาเริ่มจากการที่วอลแตร์ (Voltaire, ค.ศ. ๑๖๙๔-๑๗๗๘) หรือชื่อจริงคือ ฟรองซัว มารี อารูเอ (François Marie Arouet) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส เป็นนักคิดที่มีอิทธิพลอย่างสูงในสังคมฝรั่งเศสและเคยถูกคุมขังในคุกบาสตีย์ (Bastille) ในฐานะที่ต่อต้านอำนาจรัฐ เขาเดินทางไปเยือนประเทศอังกฤษและมีโอกาสอ่านงานเขียนของเซอร์ไอแซก นิวตัน (Sir Isaac Newton, ค.ศ. ๑๖๔๒-๑๗๒๗) และของจอห์น ล็อก เขาได้รับอิทธิพลทางความคิดจากนักปรัชญาทั้งสองนี้ในเรื่องเสรีภาพในสังคมอังกฤษ หลังจากที่วอลแตร์กลับมาฝรั่งเศส เขาได้จัดพิมพ์งานเขียน

ของเขาเรื่อง *จดหมายเชิงปรัชญาเกี่ยวกับชาวอังกฤษ (Philosophical Letters on the English)* ใน ค.ศ. ๑๗๓๓ หนังสือเล่มนี้ส่งเสริมให้ผู้อ่านแสวงหาคคุณค่าของชีวิตที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษยชาติ ทั้งมวลและโจมตีความไร้ขันติธรรม ความหลอกลวง ตลอดจนความมั่งงายทางศาสนา แม้นักคิดในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ บางกลุ่มจะเชื่อมั่นในการใช้เหตุผล แต่ออลแตร์กลับใช้เหตุผลที่อาศัยประสบการณ์ด้วย นอกจากนั้น เขาก็ไม่ใช่หลักคณิตศาสตร์เหมือนเรอเน เดการ์ต (René Descartes, ค.ศ. ๑๕๙๖-๑๖๕๐) นักปรัชญายุคใหม่ชาวฝรั่งเศส ออลแตร์ให้ความสำคัญต่อธรรมชาติโดยถือว่าสิ่งใดก็ตามที่สอดคล้องกับธรรมชาติเป็นสิ่งที่ดีเสมอ เราสามารถพบกฎธรรมชาติได้ด้วยเหตุผล นักปรัชญาภูมิปัญญาในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ จะมองเห็นผู้ละเมิดกฎธรรมชาติว่าเป็นพวกกบฏ เหมือนกับที่พวกนักบวชในยุคกลางมองคนที่ทำลายกฎของพระเป็นเจ้า สำหรับนักปรัชญาภูมิปัญญาแล้วเป้าหมายของชีวิตที่พึงประสงค์คือการดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ ซึ่งให้ผลคือความสุขในโลกนี้ ไม่ใช่โลกหน้า หรือความสุขในสรวงสวรรค์ (Strayer, Gatzke, and Harbison, 1974: 485-487)

นักปรัชญาภูมิปัญญาชาวฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ให้ความสนใจเรื่องเสรีภาพ (freedom) และต่อต้านการจำกัดเสรีภาพที่เป็นอยู่ขณะนั้นในฝรั่งเศส ซึ่งได้แก่ การจำกัดเสรีภาพในการพูด ในเรื่องทางศาสนา ในการค้าขาย ในการเลือกอาชีพการงาน และในการคัดค้านต่อต้านการจับกุมอย่างไ้กฎเกณฑ์ เสรีภาพเป็นสิ่งที่ควบคู่กับเหตุผลซึ่งทำให้เรามองเห็นกฎธรรมชาติที่แท้จริงที่ปกครองทุกมิติของชีวิต คำว่า “เสรีภาพ” หมายถึง อิสระภาพหรือความเป็นตัวของตัวเอง และมีความหมายหลายนัย เช่น

๑) เสรีภาพ หมายถึง สภาพที่บุคคลมีสิทธิที่จะกระทำการใด ๆ ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง เช่น เสรีภาพในการพูดและการเขียน เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพในความหมายนี้ เป็นเสรีภาพทางการเมือง ซึ่งบางทีเรียกว่า “เสรีธรรม” (liberty)

๒) เสรีภาพ หมายถึง สภาพที่เป็นอิสระจากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา เช่น เป็นอิสระจากความอึดอัดขัดสน (freedom from want) และเป็นอิสระจากโรคภัยไข้เจ็บ (freedom from disease)

๓) เสรีภาพ หมายถึง สภาพที่หลุดพ้นจากอุปสรรคขัดขวางการบรรลุอุดมคติทางศาสนา เช่น พระพุทธศาสนาถือว่า การหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาและความทุกข์คือเสรีภาพ เรียกว่า วิมุตติ หรือ การหลุดพ้น (liberation) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘ : ๓๙)

แนวคิดเรื่องเสรีภาพได้แผ่ขยายไปถึงเรื่องสิทธิและเรื่องประชาธิปไตยของประชาชน ซึ่งฌ็อง-ฌัก รูโซ (Jean-Jacques Rousseau, ค.ศ. ๑๗๑๒-๑๗๗๘) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสผู้เรืองนามได้นำเสนอไว้อย่างน่าสนใจในงานเขียนของเขาเรื่อง *สัญญาประชาคม (The Social Contract)*

เป็นทฤษฎีการเมืองที่อธิบายการเกิดขึ้นของสังคมหรือรัฐว่า ปัจเจกบุคคลตระหนักดีว่า การใช้ชีวิตอย่างอิสระตามธรรมชาติและใช้สิทธิของตนเองตามใจชอบ ย่อมทำให้เกิดความขัดแย้งกับผู้อื่นและไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างปลอดภัยและสุขสบายได้ จึงตกลงทำพันธสัญญาเพื่ออยู่ร่วมกันเป็นสังคม โดยยกสิทธิบางส่วนของตนให้ผู้ปกครองเพื่อให้ดูแลความปลอดภัยและอำนวยความสะดวกแก่ตน การทำสัญญานี้ เป็นสัญญาประชาคมระหว่างปัจเจกบุคคลด้วยกัน และระหว่างปัจเจกบุคคลกับผู้ปกครอง แนวคิดเรื่องสัญญาประชาคมเริ่มปรากฏในสมัยกรีก ดังเห็นได้จากผลงานของเพลโตเรื่อง *กอร์เจียส (Gorgias)* และ *รีพับลิก (Republic)* โดยแสดงการเกิดขึ้นของรัฐ การปกครอง และธรรมชาติของมนุษย์ ตามทฤษฎีการเมืองดังกล่าว ทั้งล๊อคและรูโซ่ต่างเชื่อมั่นว่า มนุษย์มีธรรมชาติที่ดั่งงาม (Reese, 1980: 533) แต่ที่ต้องยอมสละเสรีภาพที่ตนมีอย่างเต็มเปี่ยมในชีวิตดั้งเดิมตามธรรมชาตินั้น ก็เพราะต้องการความสะดวกสบายและความปลอดภัยในชีวิต ล๊อคมิตรศนะว่า ในสภาวะธรรมชาติมนุษย์มีเสรีภาพเต็มที่ตามที่ตนต้องการ และทุกคนมีความเท่าเทียมกัน เราไม่อาจใช้เสรีภาพทำลายล้างกันได้ เพราะเสรีภาพและกฎธรรมชาติเป็นสิ่งที่เราทุกคนได้รับมาจากพระเป็นเจ้า สภาวะธรรมชาติไม่ใช่สภาวะสงคราม แต่เป็นสภาวะที่ทุกคนแสวงหาผลประโยชน์ได้เพื่อการดำรงอยู่ของตน ความขัดแย้งและการทำลายล้างกันเกิดขึ้นเพราะคนบางคนละเมิดสิทธิของผู้อื่น เช่น โดยการลักขโมย การเอาไรต์เอาเปรียบ เมื่อไม่สามารถจัดการกับปัญหาและไม่มีอำนาจชี้ขาด เราจึงต้องการอำนาจทางการเมือง ผู้ปกครอง และสังคม ที่มีอำนาจในการปกครอง เมื่อคนเราต้องการปกป้องชีวิตและทรัพย์สินของตน จึงตัดสินใจละทิ้งภาวะธรรมชาติและทำสัญญาเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เป็นสัญญาทางสังคมที่เรียกว่า สัญญาประชาคม [Rousseau, 1762: (19)–(20)] ล๊อคมิตรศนะว่า การที่คนเราจะได้รับเสรีภาพทางการเมืองนั้น จะต้องมีการค้าประกันสิทธิส่วนบุคคลและจัดแบ่งหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาลให้คานอำนาจกัน ส่วนรูโซ่เห็นว่า เสรีภาพทางการเมืองหมายถึงความเต็มใจในการยอมรับ เชื่อฟังกฎหมายที่แต่ละคนมีส่วนสร้างขึ้น รูโซ่เป็นนักวิจารณ์สังคมยุคภูมิปัญญา เขาไม่พอใจสังคมที่ตนใช้ชีวิตอยู่ ไม่ชอบผู้ปกครองที่ขึ้นสู่ตำแหน่งด้วยการสืบสายเลือด และไม่ชอบขุนนางที่มีสิทธิพิเศษ เขาต้องการให้ประชาชนเป็นสมาชิกของสังคมด้วยความสมัครใจและสละสิทธิส่วนบุคคลให้สังคมด้วยความสมัครใจ เขาคิดว่า มนุษย์ยอมสละเสรีภาพของตนเมื่อมาอยู่ในสังคมและสิทธิในสังคมไม่ได้เป็นสิทธิตามธรรมชาติ กล่าวคือ ในชีวิตตามสภาพธรรมชาติมนุษย์เรามีเสรีภาพอย่างเต็มที่ เราต้องดูแลตนเองและดำรงชีวิตอยู่ให้รอด เมื่อมนุษย์ทำเช่นนี้ไม่ได้ตามลำพัง แต่จำเป็นต้องอาศัยผู้อื่น มนุษย์ก็ต้องเข้าสู่ระบบสังคม สังคมแบบดั้งเดิม และพื้นฐานที่สุดก็คือครอบครัว ครอบครัวจะดำรงอยู่ได้ก็ด้วยความสมัครใจที่จะอยู่ร่วมกัน ถ้ามนุษย์ไม่สมัครใจให้พ่อแม่อุ้มชูเลี้ยงดู ก็สามารถล้มเลิกข้อตกลงนี้ได้ และต่างก็เป็นอิสระจากกัน (Rousseau,

1762: 3-5) รูโซเชื่อว่า เขาไม่มีทางรู้สึกมีเสรีได้จนกว่าจะได้อยู่ในสังคมที่ตนเองและผู้อื่นสละสิ่งต่าง ๆ ได้เหมือนกัน ชุมชนนั้นต้องไม่มีการแบ่งแยกระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง ทุกคนสามารถปกครองตนเองได้ กล่าวคือ เป็นสังคมแบบประชาธิปไตย (democracy) ที่มีลักษณะบริสุทธิ์และเรียบง่ายที่สุด เป็นสังคมที่มีประชาชนผู้จงรักภักดีและขยันขันแข็งอาศัยกันอยู่อย่างหนาแน่น ไม่มีผู้ใดมาตรวจสอบเจตจำนงของชุมชนเพราะทุกคนยอมรับเจตจำนงร่วม (general will) เสมือนเป็นเจตจำนงของตนเอง รูโซเห็นว่า ชีวิตมนุษย์ในสภาพธรรมชาติมีเสรีภาพมากกว่าชีวิตในสังคม และดูเหมือนเขาจะมองสังคมในด้านลบ ดังที่เขากล่าวไว้ในตอนต้นของงานเขียนเรื่อง *สัญญาประชาคม* (Rousseau, 1762: 3) ว่า

“มนุษย์เกิดมาเสรี แต่เขาถูกพันธนาการอยู่ทั่วทุกแห่งหน ผู้เชื่อว่าตนเป็นนายคนอื่น กลับเป็นทาสเสียยิ่งกว่า การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร ข้าพเจ้าไม่ทราบ จะทำให้การเปลี่ยนแปลงนี้ถูกต้องตามกฎหมายได้อย่างไร ข้าพเจ้าเชื่อว่า ตอบคำถามนี้ได้

ถ้าพิจารณาเพียงเรื่องอำนาจและผลของมัน ข้าพเจ้าก็จะพูดว่า :
“เมื่อประชาชนถูกบังคับให้เชื่อฟัง เขาก็จะเชื่อฟัง เขาย่อมทำดีแล้ว แต่ทันทีที่เขาสามารถสลัดแอกทิ้งไปได้ เขาก็สลัดมันทิ้งไป เขาทำได้ดียิ่งขึ้นเพราะสิทธิที่เขาใช้เพื่อเอามันไปจากเขา จะพูดว่าประชาชนมีสิทธิที่จะเอาเสรีภาพของตนคืนมากก็ได้ หรือจะบอกว่าไม่มีใครมีสิทธิแย่งมันไปก็ได้เหมือนกัน”

งานเขียนเรื่อง *สัญญาประชาคม* มีอิทธิพลอย่างมากต่อการปฏิวัติฝรั่งเศสใน ค.ศ. ๑๗๘๙ หลังจากที่รูโซได้เสียชีวิตไปแล้ว และทฤษฎีสัญญาประชาคมก็ได้ลดความสำคัญลงไป เมื่อมีแนวคิดแบบประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ขึ้นมาในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘

๒. ความหมายและความสำคัญของแนวคิดแบบประโยชน์นิยม

ในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ แนวคิดแบบเสรีนิยม (Liberalism) เริ่มแพร่หลายในยุโรป นักเสรีนิยมคือผู้ที่เชื่อในเสรีภาพซึ่งหมายถึงเสรีภาพทางความคิด เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพจากข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ เสรีภาพทางการค้า และเสรีภาพจากความอยุติธรรมทางการเมืองของระบอบการปกครองแต่เก่าก่อน เสรีภาพเหล่านี้เป็นสิ่งที่นักคิดภูมิปัญญาเคยเรียกร้องมาแล้ว พวกนักปรัชญาฝรั่งเศสโดยทั่วไปถือกันว่า คนทุกคนมีสิทธิตามธรรมชาติบางประการ ได้แก่ สิทธิในการมีชีวิต สิทธิในการมีเสรีภาพส่วนบุคคล และสิทธิในการครอบครองทรัพย์สินของตน ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ พวกชนชั้นกลางก็เรียกร้องสิทธิเหล่านี้โดยอ้างถึงกฎธรรมชาติ แต่ต่อมาในคริสต์ศตวรรษ

ที่ ๑๙ พวกเขา กลับเรียกร่องประโยชน์สุขตามหลัก “ความสุขมากที่สุดสำหรับคนเป็นจำนวนมากที่สุด” โดยอ้างถึงความสุขที่ตนและสังคมควรได้รับจากรัฐ ทรรศนะดังกล่าวนี้เรียกว่า ประโยชน์นิยมผู้ที่ก่อตั้งแนวคิดประโยชน์นิยม คือ เจเรมี เบนทัม (Jeremy Bentham, ค.ศ. ๑๗๔๘-๑๘๓๒) ถือเป็นการพัฒนาแนวคิดแบบเสรีนิยมจากคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ มาสู่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เบนทัมถือว่าสถาบันทางสังคมไม่ได้อิงอาศัยกฎธรรมชาติ หากแต่อาศัยประโยชน์ที่สมาชิกของสังคมพึงจะได้ เบนทัมประกาศว่า ความสุขที่บุคคลจะได้รับและเสรีภาพจากความเจ็บปวดของตนเองเป็นความดี เมื่อนำความคิดนี้ไปใช้ในการทางการเมือง ก็หมายความว่า ระบอบการปกครองที่ดีที่สุดคือระบอบการปกครองที่ค้ำประกันความสุขอย่างมากที่สุดและก่อความทุกข์น้อยที่สุดแก่ประชาชนส่วนใหญ่ เบนทัมเชื่อว่าระบอบการปกครองเช่นนี้ก็คือระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย (Strayer, Gatzke, and Harbison, 1974: 578) ส่วนเรื่องเสรีภาพนั้นเป็นเรื่องรองและจะมีความหมายก็ต่อเมื่อให้ประโยชน์สุขแก่ประชาชนเท่านั้น

ประโยชน์นิยม คือ ทรรศนะทางจริยศาสตร์ที่ถือเอาประโยชน์สุขเป็นเกณฑ์ตัดสินความผิดถูกที่ชั่ว กล่าวคือ การกระทำที่ก่อประโยชน์สุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด ถือว่าเป็นการกระทำที่ดีที่สุด เป็นแนวคิดที่ถือหลักความสุข (the principle of greatest happiness) หรือหลักประโยชน์สุขสูงสุด (the principle of greatest utility) เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ทางจริยศาสตร์ โดยเกณฑ์นี้ถือเอาผลที่เกิดจากการพิจารณาทางจริยธรรมเป็นตัวตัดสิน เราอาจแบ่งประโยชน์นิยมออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ ประโยชน์นิยมทางการกระทำ (Act Utilitarianism) และประโยชน์นิยมทางกฎเกณฑ์ (Rule Utilitarianism) ประโยชน์นิยมทางการกระทำ ใช้การกระทำแต่ละครั้งเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา ส่วนประโยชน์นิยมทางกฎเกณฑ์ ใช้กฎแต่ละกฎเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา อย่างไรก็ตาม ประโยชน์นิยมทั้ง ๒ ประเภทนี้ก็ไม่มี ความแตกต่างกันอย่างเด่นชัด เพราะกฎเกณฑ์ก็มาจากการกระทำแต่ละครั้งนั่นเอง ลัทธิประโยชน์นิยมปรากฏชัดเจนในต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เมื่อนักคิดชาวอังกฤษกลุ่มหนึ่งเคลื่อนไหวเพื่อสนับสนุนร่างพระราชบัญญัติการปฏิรูปอังกฤษทศวรรษ ๑๘๓๐ โดยมีผู้นำคือ เจเรมี เบนทัม ซึ่งเป็นผู้นำคำ utilitarianism มาใช้ใน ค.ศ. ๑๗๘๑

แนวคิดของเบนทัมในเรื่องประโยชน์นิยมมีหลักอยู่ ๓ ประการ คือ

๑) การกระทำจะถูกหรือผิด พิจารณาได้จากผลของมัน ถ้าการกระทำนั้นให้ผลดี การกระทำนั้นก็ตัดสินได้ว่าดี ถ้าให้ผลชั่ว การกระทำนั้นก็ชั่ว

๒) “ดี” หมายถึง ความสุข ความเพลิดเพลิน ส่วน “ชั่ว” หมายถึง ความทุกข์ ความเจ็บปวด

วารสารราชบัณฑิตยสถาน
ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๖

ภัทรพร สิริกาญจน

๑๕๙

๓) การตัดสินใจกระทำใด ๆ ก็ตาม ต้องพิจารณาว่า สิ่งนั้นให้ความสุขหรือความทุกข์มากกว่ากัน ถ้าให้ความสุขมากกว่าความทุกข์ ก็ถือว่าการกระทำนั้นดี แต่ถ้าให้ความทุกข์มากกว่าความสุข การกระทำนั้นก็ชั่ว (Stafford, 1998: 79)

เบนทัมถือว่า ผลประโยชน์สาธารณะเป็นเพียงผลรวมของผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลที่เกิดจากการคำนวณปริมาณความสุขและความทุกข์โดยรวมของคนทั้งหมด ด้วยเหตุนี้ ผู้บัญญัติกฎหมายจึงควรคำนึงถึงสาธารณประโยชน์เป็นหลัก การรู้ว่าสิ่งที่ดีจริงสำหรับชุมชนคืออะไร ทำให้เกิดศาสตร์แห่งนิติบัญญัติ และถือเป็นศิลปะในการแสวงหาวิธีบรรลุสิ่งที่ดีที่สุด (Albert, Denise, and Peterfreund, 1969: 227)

เบนทัมอธิบายว่า โดยธรรมชาติแล้ว คนทุกคนย่อมถือว่า เป้าหมายของชีวิตคือการแสวงหาความสุขและหลีกเลี่ยงความทุกข์ ในทางจริยศาสตร์ เป้าหมายของชีวิตคือ สิ่งที่ดีที่สุดเพื่อคนเป็นจำนวนมากที่สุด ดังปรากฏในตอนหนึ่งของงานเขียนของเขาดังนี้ :-

ธรรมชาติได้กำหนดให้มนุษย์อยู่ได้อำนาจที่ยิ่งใหญ่ ๒ ประการ คือ ความเจ็บปวดและความรื่นรมย์ ซึ่งบังคับให้เราเลือกทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในแง่หนึ่ง ความรื่นรมย์ก็เป็นแรงจูงใจให้เรากระทำ พูด และคิดในเรื่องต่าง ๆ แม้ว่าเราจะพยายามไถ่ถอนตนเองจากการครอบงำของอำนาจทั้งสองนี้อย่างสุดความสามารถแล้วก็ตาม แต่นั่นก็ยังพิสูจน์ว่า เราเป็นทาสของความเจ็บปวดกับความรื่นรมย์นั่นเอง (Bentham, 1948: 1)

การคำนวณประโยชน์สุขหรือความสุขนี้ พิจารณาจากผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำ ๖ ประการ คือ

- ๑) ความเข้มข้นของความสุขหรือความทุกข์
- ๒) ความยาวนานของความสุขหรือความทุกข์
- ๓) ความแน่นอนหรือไม่แน่นอนของความสุขหรือความทุกข์
- ๔) ความใกล้ชิดหรือความห่างไกลจากความสุขหรือความทุกข์
- ๕) การสร้างผลต่อเนื่องของความสุขหรือความทุกข์
- ๖) การแผ่ขยายของความสุขหรือความทุกข์ (จำนวนคนที่ได้รับผลกระทบจากความสุขหรือความทุกข์)

เราใช้การพิจารณาดังกล่าวและหลักมหัสขในการตัดสินใจเลือกจัดการกับสิ่งต่าง ๆ ที่เราเผชิญอยู่ กล่าวคือ การกระทำที่ดีขึ้นอยู่กับการเลือกสิ่งที่น่าจะให้ความสุขในปริมาณที่มากที่สุดและให้ความทุกข์น้อยที่สุด

๓. จอห์น สจวร์ต มิลล์ กับแนวคิดประโยชน์นิยม

ปรัชญาของเบนทัมมีผู้เชื่อตามเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศอังกฤษ การปฏิรูปอังกฤษในทศวรรษ ๑๘๒๐ และ ๑๘๓๐ หลายเรื่องก็มาจากอิทธิพลของแนวคิดประโยชน์นิยม ผู้ที่เดินตามความคิดของเบนทัมและมีอิทธิพลต่อสังคมมากที่สุดคือ จอห์น สจวร์ต มิลล์ ผู้เป็นนักปฏิรูปชั้นนำของอังกฤษ เป็นนักคิดนักเขียนผู้มีผลงานหลากหลายสาขาและมีจำนวนมากมาย

จอห์น สจวร์ต มิลล์ เกิดในกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๐๖ เป็นบุตรของเจมส์ มิลล์ (James Mill, ค.ศ. ๑๗๗๓-๑๘๓๖) ผู้เป็นนักหนังสือพิมพ์ เมื่อจอห์น สจวร์ต มิลล์เกิด เจมส์ได้เลิกอาชีพทำหนังสือพิมพ์มาเขียนหนังสือเรื่อง *ประวัติศาสตร์อินเดียของอังกฤษ (The History of British India)* เมื่อพิมพ์เสร็จใน ค.ศ. ๑๘๑๗ ทำให้เขามีชื่อเสียงและมีรายได้ อย่างงดงาม ต่อมาใน ค.ศ. ๑๘๑๙ เจมส์ มิลล์ ได้ทำงานให้บริษัทอินเดียตะวันออกในประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นบริษัทของอังกฤษที่หาประโยชน์ทางเศรษฐกิจการค้าในดินแดนอาณานิคม เจมส์มีรายได้ดี และกลายเป็นชนชั้นกลางผู้มั่งคั่ง จอห์น สจวร์ต มิลล์ ได้มีโอกาสร่วมงานกับบิดาเมื่อ ค.ศ. ๑๘๒๓ และได้รับตำแหน่งหัวหน้าสำนักงานของบริษัทที่ตั้งอยู่ในอังกฤษ ทั้ง ๒ คน มีฐานะเป็นเจ้าของหน้าที่ระดับสูง แม้จะทำงานให้บริษัทเอกชนและมีบทบาทในการกำกับดูแลประเทศอินเดีย แต่จอห์น สจวร์ต มิลล์ ก็ไม่เคยไปประเทศอินเดีย พูดภาษาของชาวอินเดียไม่ได้ และไม่เคยพบชาวอินเดีย แม้แต่คนเดียว เมื่อครั้งที่เขายังเป็นเด็ก เขาไม่ได้ไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนเหมือนเด็กคนอื่น ๆ แต่ศึกษาเล่าเรียนจากบิดาของตนเอง เมื่อมิลล์มีอายุได้ ๓ ขวบ เขาเริ่มเรียนภาษากรีก พอถึง ๘ ขวบก็เรียนภาษาละตินและคณิตศาสตร์ เมื่ออายุได้ ๖-๗ ขวบ เขาเริ่มอ่านงานปรัชญาของเพลโตในภาษากรีก รวมทั้งงานปรัชญาของนักปรัชญาอังกฤษผู้โด่งดังอีกหลายคน มี เดวิด ฮูม (David Hume, ค.ศ. ๑๗๑๑-๑๗๗๖) เป็นต้น ต่อมา เขาได้อ่านงานของเซอร์ไอแซก นิวตัน คือ *Principia Mathematica* ซึ่งเกี่ยวกับกฎแรงโน้มถ่วงของโลกและเทหวัตถุต่าง ๆ ตลอดจนได้อ่านงานของนักคิดทางเศรษฐศาสตร์คือ *ความมั่งคั่งของประชาชาติ (Wealth of Nations)* ของอาดัม สมิท (Adam Smith, ค.ศ. ๑๗๒๓-๑๗๙๐) และ *หลักเศรษฐกิจการเมืองและภาษีอากร (Principle of Political Economy and Taxation)* ของ เดวิด ริคาร์โด (David Ricardo, ค.ศ. ๑๗๗๒-๑๘๒๓) ขณะย่างเข้าสู่วัย ๑๔ ปี เมื่อมีอายุได้ ๑๖ ปี มิลล์ได้มีโอกาสอ่านงานปรัชญาแนวประสบการณ์นิยมของนักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ของอังกฤษในยุคคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ คือ จอห์น ล็อก และจอร์จ บาร์กลีย์ (George Berkeley, ค.ศ. ๑๖๘๕-๑๗๕๓) ทำให้มิลล์มีความรอบรู้และเป็นนักคิดผู้ชาญฉลาดอย่างมาก บิดาของมิลล์มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการฝึกฝนและเตรียมความพร้อมให้มิลล์กลายเป็นนักปรัชญาที่มีบทบาทอย่างกว้างขวางของ

อังกฤษในเวลาต่อมา เจมส์ มิลล์ ผู้เป็นบิดาได้พามิลล์ไปรู้จักเพื่อน ๆ ที่มีบทบาทสำคัญหลายคน เช่น เดวิด ริคาร์โด และเจเรมี เบนทัม มิลล์ได้อ่านงานเขียนของเบนทัมครั้งแรกเมื่อมีอายุได้ ๑๕-๑๖ ปี และเริ่มมีความคิดแบบประโยชน์นิยมมาตั้งแต่บัดนั้น ความเป็นนักประโยชน์นิยมทำให้มิลล์เริ่มบทบาทการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม เขาและพรรคพวกที่เป็นสาวกของเบนทัมได้รับแรงค์เรื่องการคุมกำเนิดประชากรตามแนวคิดของมัลทัส (Malthus, ค.ศ. ๑๗๗๖-๑๘๓๔) นักปรัชญาเศรษฐศาสตร์คนสำคัญผู้เสนอทฤษฎีที่ว่า ผู้ใช้แรงงานจะไม่มีวันเจริญก้าวหน้า ถ้าพวกเขาไม่รู้จักคุมกำเนิด มิลล์ได้มอบงานเขียนชิ้นหนึ่งซึ่งแสดงแนวคิดเรื่องการคุมกำเนิดอย่างละเอียดให้แก่กลุ่มผู้หญิงที่มีอาชีพเป็นคนรับใช้ ทำให้เขาถูกจับกุม แต่ต่อมาได้รับการประกันตัวออกไป ทั้งนี้เพราะในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ สังคมทั่วไปของอังกฤษยังถือว่า การคุมกำเนิดด้วยวิธีทางการแพทย์เป็นสิ่งที่น่ารังเกียจและผิดศีลธรรม มิลล์มีความสนใจและมีกิจกรรมการเคลื่อนไหวทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง อย่างโดดเด่นในประเทศอังกฤษ เขามักสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนรุ่นหนุ่มที่มีความคิดทำนองเดียวกัน และร่วมถกเถียงอภิปรายกับพวกนักคิดแนวสังคมนิยมในสมาคมต่าง ๆ เช่น สมาคมประโยชน์นิยม (the Utilitarian Society) ใน ค.ศ. ๑๘๒๒-๑๘๒๓ และสมาคมไคววาทीलอนดอน (the London Debating Society) เมื่อ ค.ศ. ๑๘๒๕-๑๘๒๙ ซึ่งมิลล์เข้าใจว่า คนพวกนี้กำลังเตรียมตัวเข้าสู่การเมืองในช่วงหลังของ ค.ศ. ๑๘๒๖ มิลล์เริ่มมีอาการป่วยทางจิตอย่างรุนแรงจนทำให้เกิดอาการกล้ำเนื้อใบหน้ากระตุกอย่างถาวร ใน ค.ศ. ๑๘๓๖ ซึ่งเป็นปีที่บิดาของเขาเสียชีวิต ต่อมาใน ค.ศ. ๑๘๕๑ มิลล์ได้แต่งงานกับแม่ม่ายชื่อ แฮร์เรียต เทย์เลอร์ (Harriet Taylor) และมีอาการป่วยเป็นวัณโรคภายหลังการแต่งงานเพียง ๑ ปี มิลล์และภรรยาได้ช่วยกันผลิตงานเขียนเพื่อเผยแพร่แนวคิดประโยชน์นิยมในลักษณะต่าง ๆ สู่สังคม ในช่วง ค.ศ. ๑๘๕๕-๑๘๖๓ มิลล์ได้เผยแพร่ผลงานทางปรัชญาที่สำคัญออกสู่สาธารณะ กล่าวคือ เขาได้พิมพ์งานเขียนเรื่อง *ความเรียงว่าด้วยเสรีภาพ (On Liberty)* ใน ค.ศ. ๑๘๕๙ และ *ประโยชน์นิยม (Utilitarianism)* ใน ค.ศ. ๑๘๖๓ เป็นต้น หลังจากภรรยาเสียชีวิต มิลล์ได้มีบทบาททางการเมืองอย่างจริงจัง เขาโจมตีความคิดของคนชั้นกลางและคนชั้นสูงในอังกฤษและสนับสนุนฝ่ายเหนือในสงครามกลางเมืองของอเมริกา มิลล์คิดว่าสงครามกลางเมืองเป็นสงครามต่อต้านการมีทาส เขามีความเห็นอกเห็นใจชนชั้นกรรมาชีพ ในสายตาของคนทั่วไป เขากลายเป็นผู้นำแสงสว่างในวงการเสรีนิยม ใน ค.ศ. ๑๘๖๗ มิลล์ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และได้เป็นอธิการบดีของมหาวิทยาลัยเซนต์แอนดรูวส์ (St. Andrews University) ในเวลาต่อมา จนถึงแก่กรรมเมื่อ ค.ศ. ๑๘๗๓ (Stafford, 1998: 3-12)

มิลล์ใช้หลักจริยธรรมหลายเรื่องในการพิจารณาว่าการกระทำใดถูกหรือผิด ดีหรือชั่ว เช่น หลักประโยชน์สุข (principle of utility) หลักความเป็นธรรม (fairness) และหลักความเคารพต่อบุคคล (respect of others) กล่าวคือ

๑) ในเรื่องหลักประโยชน์สุข โดยทั่วไป เราใช้หลักนี้อยู่ ๒ วิธี คือ ใช้ในการกระทำแต่ละครั้ง และใช้ตามกฎจริยธรรม ดังนี้ :-

(๑) ในการใช้หลักประโยชน์สุขสำหรับการกระทำแต่ละครั้ง เราต้องถามตนเองว่าจะทำอย่างไรให้เราสร้างความสุขได้มากที่สุด เช่น ถ้าเราพูดความจริงว่า เรารังเกียจเพื่อนที่คุยอยู่กับเราอย่างมาก เราจะทำให้เขาและตัวเราเองมีความสุขหรือไม่ มิลล์เสนอแนวทางในการพิจารณาดังนี้ :-

ระหว่างความสุขของตนเองกับความสุขของคนอื่น ๆ ลัทธิประโยชน์นิยมเรียกร้องให้เราวางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัด เช่นเดียวกับการยินดียินร้ายกับการเป็นผู้มีใจกรุณา ในพระบัญญัติของพระเยซูคริสต์ เราได้ศึกษาจิตวิญญาณของจริยธรรมแบบประโยชน์สุขอย่างครบถ้วน การกระทำอย่างที่เราต้องการให้ผู้อื่นทำกับเราและการรักเพื่อนบ้านเหมือนรักตนเองย่อมก่อให้เกิดความสมบูรณ์แบบอุดมคติของจริยธรรมแบบประโยชน์นิยม (Mill, 1863: 242)

การใช้หลักประโยชน์สุขโดยคำนึงถึงผลประโยชน์หรือความสุขของเราเพียงคนเดียว หรือในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งโดยเฉพาะ อาจไม่มีมาตรฐานที่ชัดเจนและไม่ก่อประโยชน์เสมอไป การเอาความสุขเป็นตัวตั้งอาจทำให้เราไม่สามารถสร้างความสุขให้คนทุกคนได้ตามที่เราคาดหวัง หรือเราอาจทำให้คนบางคนมีความสุข แต่ก็อาจสร้างความทุกข์ให้คนอื่น ดังนั้น เราจึงต้องคำนึงถึงหลักประโยชน์สุขก่อนลงมือกระทำด้วย

(๒) การใช้หลักประโยชน์สุขตามกฎจริยธรรม เป็นการคำนึงถึงกฎจริยธรรมที่ทำให้เกิดความสุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด ไม่ใช่ทำให้เรามีความสุขเพียงคนเดียว หรือทำให้บางคนมีความสุขในบางสถานการณ์ กฎจริยธรรมนี้เป็นไปตามหลักมหสุข (the greatest happiness) ที่เราต้องพิจารณาว่า การกระทำของเราเป็นไปเพื่อความสุขมากที่สุดของคนส่วนใหญ่หรือไม่ เช่น การกระทำการุณฆาต (mercy killing) จะทำให้เกิดความสุขมากที่สุดแก่คนเป็นจำนวนมากที่สุดหรือไม่ ถ้าใช่ เราก็ต้องยอมรับกฎจริยธรรมนี้

๒) ในเรื่องหลักความเป็นธรรม อาจเป็นไปได้ว่า การใช้หลักประโยชน์สุขมีจุดอ่อนในด้านความเป็นธรรม เช่น ถ้าเรายืมเงินเพื่อนโดยสัญญาว่าจะใช้เงินคืนให้ภายใน ๓ วัน แต่เรากลับเอาเงินไป

ช่วยเหลือผู้ยากไร้ในหมู่บ้านและไม่ยอมใช้เงินคืนเพื่อน โดยถือว่า เราเอาเงินไปเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน แต่เราควรตระหนักว่า เมื่อเราขอยืมเงินเพื่อน เขาขอยืมหวังว่า เราจะใช้เงินคืน และเราก็มีพันธะที่จะต้องคืนเงินตามเวลาที่กำหนด การยืมเงินของเราทำให้เพื่อนมีความทุกข์ และการกระทำของเราไม่เป็นธรรมกับเพื่อน แม้จะทำให้คนทั้งหมู่บ้านมีความสุขก็ตาม ในทำนองเดียวกัน การนำมนุษย์มาทดลองยา แม้ผลสำเร็จของแพทย์จะทำให้คนจำนวนมากหายป่วยได้ แต่ก็ไม่เป็นธรรมกับผู้ที่ถูกทดลองยา (Olen and Barry, 1999: 8)

๓) หลักความเคารพต่อบุคคลมีความเกี่ยวเนื่องกับหลักความเป็นธรรม ทำให้เราปฏิบัติต่อคนแต่ละคนอย่างเท่าเทียมกันในทางสังคมและทางกฎหมาย เช่น ถ้าคนทั่วไปเข้าไปเดินเล่นในสวนสาธารณะได้ เราก็ขอยืมสิทธิเข้าไปได้เช่นกัน ปรัชญาตะวันตกโดยทั่วไปถือว่า มนุษย์มีสิทธิตามธรรมชาติมาตั้งแต่เกิด เช่น สิทธิในการมีชีวิตและการใช้ชีวิต มีเสรีภาพและมีสิทธิในทรัพย์สินของตน สิทธิดังกล่าวนี้ ผู้อื่นจะละเมิดมิได้และเราก็ละเมิดผู้อื่นมิได้ มิลล์มีทรรศนะว่าเสรีภาพของปัจเจกบุคคลที่เป็นของเราอย่างชอบธรรมนั้น จะต้องเป็นสิ่งที่เพิ่มพูนความสุขของมนุษย์ เสรีภาพที่ไม่สามารถสร้างสรรค์ความสุขของมนุษย์ให้เติบโตได้นั้น ก็คือเสรีภาพในการทำร้ายผู้อื่น (Mill, 1859: 120-121)

แนวคิดประโยชน์นิยมของจอห์น สจวร์ต มิลล์ ส่งเสริมให้เราใส่ใจกับผลของการกระทำของเราทั้งในระยะสั้นและระยะยาว หากพิจารณาตัวอย่างของการกระทำ เช่น การยึดเงินคนรวย ๑ คนมาแบ่งให้คนจน ๕๐ คน จะเป็นประโยชน์หรือไม่ เพราะคน ๕๐ คนย่อมมีความสุขมากกว่าคน ๑ คน แต่ถ้าทำเช่นนี้ คนรวย ๑ คนดังกล่าวก็อาจทำให้คนรวยคนอื่น ๆ ทั้งสังคมเกิดความรู้สึกไม่มั่นคงในการครอบครองทรัพย์สินของตน ซึ่งอาจทำให้เศรษฐกิจปั่นป่วนและทำให้คนทั้งสังคมปราศจากความสุข ความรู้สึกมั่นคงในชีวิตของบุคคลเป็นสิ่งสำคัญและเกิดขึ้นได้ในสังคมที่มีกฎหมาย ไม่ใช่การทำอะไรก็ได้เพื่อให้คนส่วนมากมีความสุข

๔. ประโยชน์นิยมกับเสรีภาพและประชาธิปไตย

จอห์น สจวร์ต มิลล์ มีงานเขียนที่เด่นดังอยู่เรื่องหนึ่งคือ *ความเรียงว่าด้วยเสรีภาพ* เขาระบุจุดมุ่งหมายในการเขียนเรื่องนี้ว่าเพื่อสร้างหลักการพื้นฐานในการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคม หรือระหว่างประชาชนกับรัฐบาล หลักการนี้มีอยู่ว่า จุดหมายเพียงประการเดียวของมนุษย์ที่เข้าไปยุ่งกับเสรีภาพในการกระทำของปัจเจกบุคคลก็คือ การปกป้องตนเองและความมุ่งหมายเพียงประการเดียวในการใช้อำนาจบังคับสมาชิกคนใดก็ตามของสังคมอารยะอย่าง

ชอบธรรมแม้จะฝืนเจตนาธรรมของเขาก็คือ การป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นต่อผู้อื่น หลักการนี้แสดงให้เห็นการสนับสนุนเสรีภาพของปัจเจกบุคคลก่อนหน้านั้น แต่เขาก็กลับอ้างถึงประโยชน์สุข (utility) โดยยืนยันว่า ประโยชน์สุขเป็นคำตอบสุดท้ายของปัญหาจริยธรรมทุกข้อ ดังที่มิลล์กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

*ปัจเจกชนไม่ต้องรับผิดชอบต่อสังคมในการกระทำของเขา ตราบเท่าที่
การกระทำเหล่านี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของผู้ใดนอกจากตัวของเขาเอง...*

*ปัจเจกชนย่อมต้องรับผิดชอบต่อและอาจขึ้นอยู่กับการลงโทษทางสังคม
หรือทางกฎหมาย ถ้าสังคมมีความเห็นว่าคนใดคนหนึ่งก็ตามจำเป็นต้องได้รับ
ความคุ้มครองจากสังคม (Mill, 1859: 108)*

การที่มิลล์เชิดชูเสรีภาพของปัจเจกบุคคล (ซึ่งหมายถึงสิทธิของคนทุกคนที่จะทำสิ่งที่เขาเห็นว่าเหมาะสมถ้าการกระทำนั้นไม่ได้ขัดแย้งกับสังคม) ทำให้บรรดาชนชั้นกลางผู้เป็นเจ้าของโรงงานและนักธุรกิจในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ พวกเขามองใจเพราะบ่งบอกถึงการยอมรับการก้าวข้ามของรัฐบาลในเรื่องส่วนบุคคลเฉพาะที่จำเป็นเท่านั้น และยืนยันว่า รัฐบาลที่ดีที่สุดคือรัฐบาลที่ปกครองน้อยที่สุดโดยปล่อยให้ปัจเจกบุคคลมีเสรีภาพในการพัฒนาความสามารถของตน

มิลล์คิดเช่นเดียวกับเบนทัมว่า การปกครองที่ดีที่สุดคือการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่ชนชั้นกลางส่วนใหญ่ไม่ได้นิยมประชาธิปไตย ข้อเสนอของมิลล์ที่ต้องการให้รัฐบาลเข้าแทรกแซงเพื่อปกป้องเด็ก ผู้ใช้แรงงาน และยกระดับคุณภาพของที่อยู่อาศัยและการทำงานของผู้ใช้แรงงานจึงไม่ได้รับความสนใจ นอกจากนั้น มิลล์ยังวิพากษ์วิจารณ์ความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจและความไม่เสมอภาคทางสังคม เขาแสดงความเห็นอกเห็นใจอย่างยิ่งต่อชะตากรรมของชนชั้นล่างของสังคม และเรียกร้องให้รัฐบาลปล่อยปัจเจกบุคคลให้เป็นอิสระ ตลอดจนถึงชนชั้นกลางเห็นอกเห็นใจชนชั้นล่างตลอดคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ (Strayer, Gatzke, and Harbison, 1974: 579)

ในงานเขียนเรื่อง *ความเรียงว่าด้วยเสรีภาพ* มิลล์ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องเสรีภาพไว้อย่างกว้างขวาง เขาเรียกร้องให้ทุกคนมองเห็นความจำเป็นที่ต้องมีเสรีภาพส่วนบุคคลซึ่งเป็นเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เช่น เสรีภาพในการมีความคิดเห็นและแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในการดำเนินชีวิตโดยไม่เป็นอันตรายหรือกระทบกระเทือนผู้อื่น และเสรีภาพในการรวมกลุ่มทางสังคมด้วยความสมัครใจ ไม่เป็นภัยต่อผู้อื่น และมีความเหมาะสมด้านวิญญูติ (Mill, 1859: 13) มิลล์ชี้ให้เห็นว่าคุณธรรมทางคริสต์ศาสนาจะไร้ค่าถ้ามนุษย์ปราศจากเสรีภาพ ความสามารถในการใช้เหตุผล และประโยชน์สุขในการดำรงชีวิต เขาเห็นว่า ศาสนจักรในยุคกลางเป็นศูนย์รวมของความคิดเห็นของสังคม

ในยุคนั้น ไม่ว่าจะศาสนจักรจะสอนสิ่งที่จริงหรือเท็จก็ตาม สังคมก็ยอมรับโดยดี ความเป็นปึกแผ่นของยุคกลางจึงขึ้นอยู่กับคำสอนในคริสต์ศาสนาอย่างงมายไร้เหตุผล ดังที่เขากล่าวไว้ในตอนหนึ่งของ *ความเรียงว่าด้วยเสรีภาพ* ว่า

คริสต์จริยธรรม (ตามที่เรียกกัน) มีลักษณะเป็นปฏิกิริยาทุกประการ ส่วนมากแล้วเป็นการต่อต้านลัทธิของคนนอกศาสนา อุดมคติของคริสต์จริยธรรม ก็เป็นแง่ลบมากกว่าแง่บวก ตั้งรับมากกว่าแสดงออก มีความไร้เดียงสามากกว่า มีความประเสริฐสุด มีความงดเว้นจากความชั่วมากกว่าที่จะออกแสวงหาความดีงามอย่างกระตือรือร้น ในคำสอนของคริสต์ธรรม (ที่กล่าวไว้อย่างดี) คำว่า “เจ้าต้องไม่” แพร่หลายกว่า “เจ้าต้อง” จนเกินควร... คริสต์จริยธรรมเป็นหลัก คำสอนว่าด้วยการอยู่ในโอวาทแต่ถ่ายเดียวโดยแท้ (Mill, 1859: 56)

ในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ ศาสนจักรมิได้มีบทบาทครอบงำประชาชนด้วยคำสอนที่มีลึกลับไว้สาระอีกต่อไปเพราะเกิดการปฏิรูปศาสนาขึ้น ศาสนจักรจึงลดอำนาจในการครอบงำจิตวิญญาณของประชาชน นอกจากนั้น ความล้มเหลวของการปกครองแบบราชาธิปไตย และอภิชนาธิปไตย (Aristocracy) ของยุโรปได้ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหว ๒ ประการ คือ ๑) ความพยายามที่จะสร้างองค์ความรู้ที่ใช้เหตุผลในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ และ ๒) เกิดปฏิวัติฝรั่งเศสใน ค.ศ. ๑๗๘๙ ซึ่งแสดงถึงเสรีภาพของมนุษย์และเสรีภาพของประชาชน มิลล์ไม่ได้คิดว่าเสรีภาพเป็นสิ่งที่ดีในตัวเองหรือมีอยู่ตามธรรมชาติ เขาเห็นว่าสิ่งที่ดีไม่ได้เกิดจากธรรมชาติ แต่เกิดจากมนุษย์เข้าปรับปรุงและดัดแปลงธรรมชาติทั้งสิ้น มิลล์ไม่เห็นด้วยกับการแสวงหาเสรีภาพส่วนบุคคล เขาคิดว่าปัจเจกบุคคลควรมีเสรีภาพในเงื่อนไขทางสังคม ปัจเจกบุคคลจะทำอะไรก็ได้ถ้าเขาไม่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่นหรือส่วนรวม และควรได้รับการสนับสนุนให้แสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี เพราะถ้าปราศจากความคิดเห็นที่แตกต่างกัน และเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น สังคมก็จะอยู่ได้ยาก มิลล์ย้ำว่า เสรีภาพทางความคิดจะนำไปสู่ประโยชน์สุขของมนุษย์ได้มากที่สุด นอกจากนั้น รัฐบาลจะเข้าแทรกแซงเสรีภาพของปัจเจกบุคคลได้ก็ต่อเมื่อการกระทำนั้นเป็นไปเพื่อเพิ่มพูนประโยชน์สุขของประชาชนส่วนรวม เช่น การค้าประกันความปลอดภัยและการลดทอนความไม่เสมอภาค ดังที่มิลล์กล่าวไว้ใน *ความเรียงว่าด้วยเสรีภาพ* ว่า

มีการกระทำหลายอย่างซึ่งเป็นอันตรายโดยตรงเพียงต่อตัวผู้กระทำเองเท่านั้น ย่อมไม่ควรต้องถูกลังห้ามตามกฎหมาย แต่ถ้าการกระทำดังกล่าวเกี่ยวข้องกับคนทั่วไปตลอดจนเป็นการทำลายแบบอย่างที่ดีลงไปแล้วนั้นแหละ จึงเข้าช่วยการทำผิดต่อผู้อื่นตามกฎหมาย และอาจถูกบัญญัติห้ามได้อย่างชอบธรรม (Mill, 1859: 113)

และอีกตอนหนึ่งว่า

ในประเทศนี้ (ประเทศอังกฤษ) และในอารยประเทศอื่น ๆ ส่วนมาก
พันธสัญญาที่กำหนดให้บุคคลต้องขายตัวเป็นทาสหรือยินยอมให้ตนเองถูกขาย
เป็นทาส ย่อมจะเป็นโมฆะ และใช้การไม่ได้ และไม่ถูกบังคับใช้โดยกฎหมาย
หรือโดยความคิดเห็น (Mill, 1859: 118)

มิลล์เชื่อว่า สิ่งที่เป็นปฏิปักษ์อย่างแท้จริงต่อเสรีภาพของปัจเจกบุคคลนั้นไม่ใช่อำนาจพระราช
จากรัฐ แต่เป็นพลังกดขี่จากมหาชนต่างหาก เขากล่าวอย่างหนักแน่นว่า เสรีภาพมีความหมายต่อ
ชาวอังกฤษเหนือสิ่งอื่นใด แม้ชาวอังกฤษยังล่าหลังชาวยุโรปชาติอื่น ๆ ในเรื่องมโนธรรมและขนบธรรมเนียม
ทางสังคม (Mill, 1859: (1)-(2))

ใน *ความเรียงว่าด้วยเสรีภาพ* มิลล์ตั้งใจปกป้องจริยธรรมแบบประโยชน์นิยมและแสดงพื้นฐาน
ของหลักประโยชน์นิยมที่ไม่สนับสนุนให้บุคคลกระทำเกินหน้าที่ของตนเอง แต่ให้ทำตามหน้าที่
ที่พึงกระทำ และด้วยเหตุนี้เอง จึงเป็นการป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดแก่ผู้อื่น เสรีภาพส่วนบุคคล
จึงไม่สามารถแยกออกจากเสรีภาพของสังคมได้ และรัฐมีหน้าที่ให้ความคิดและเป็นพลังอันทรงคุณค่า
ของสังคมต่อไปได้ ดังที่มิลล์กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

ไม่มีสังคมใดเลยที่จะเป็นเสรีอย่างสิ้นเชิง ถ้าเสรีภาพเหล่านี้ (เสรีภาพ
ในการแสดงความคิดเห็น และเสรีภาพในการแสดงออก เป็นต้น) มิได้ดำรงอยู่
อย่างโดดเด่นและปราศจากเงื่อนไขในสังคมนั้น เสรีภาพเพียงประการเดียว
ที่สมนามของสังคมก็คือเสรีภาพในการเดินตามคุณความดีของเราเอง
ด้วยวิธีของเราเอง トラบใดที่เราไม่ได้พยายามฉกชิงเสรีภาพไปจากผู้อื่น
หรือขัดขวางความพยายามของผู้อื่นที่จะได้รับเสรีภาพ (Mill, 1859: 13-14)

ในครั้งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ งานเขียนของมิลล์เรื่อง *ประโยชน์นิยม และ
ความเรียงว่าด้วยเสรีภาพ* มีผู้อ่านอย่างกว้างขวางมากที่สุดในประเทศอังกฤษ และเป็นหนังสือ
อ่านมาตรฐานในตารางสอนของวิชาปรัชญา วิชาการเมือง และวิชาประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัย
ต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม นักคิดบางคนมีทรรศนะว่า งานเขียนทั้ง ๒ เรื่องนี้มีแนวต่างกัน *ประโยชน์นิยม*
แสดงแนวคิดว่า เราต้องส่งเสริมสิ่งที่ดีซึ่งได้แก่ความสุข ส่วน *ความเรียงว่าด้วยเสรีภาพ* ยืนยันว่า
トラบใดที่การกระทำของบุคคลเป็นเรื่องส่วนตัว เราก็ไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว แม้จะเพื่อประโยชน์สุข
ของเขาก็ตาม งานเขียนเรื่อง *ประโยชน์นิยม* ให้ความสำคัญต่อความสุขมากที่สุด ส่วน *ความเรียงว่าด้วย
เสรีภาพ* ให้ความสำคัญต่อเสรีภาพ ปรัชญาการณีนี้อาจเกิดจากพัฒนาการทางความคิดของจอห์น
สจวร์ต มิลล์ ในบริบททางสังคมและช่วงเวลาที่แตกต่างกันก็ได้

วารสารราชบัณฑิตยสถาน
ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๒ เม.ย.-มิ.ย. ๒๕๕๖

ภัทรพร สิริกาญจน

๑๖๗

ใน *ความเรียงว่าด้วยเสรีภาพ* มิลล์ได้แยกให้เห็นความแตกต่างระหว่างการกระทำที่คำนึงถึงตนเองกับการกระทำที่คำนึงถึงผู้อื่น หลักการนี้ใช้ไม่ได้กับเด็กๆ ซึ่งต้องได้รับการปกป้องดูแลและไม่ให้ทำอะไรที่เป็นอันตรายต่อตนเอง เป็นต้น เราจึงไม่สามารถปล่อยให้เด็กมีเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการเล่น การกินอยู่ และอื่น ๆ โดยพ่อแม่และสังคมต้องดูแลปกป้องตามเกณฑ์อายุและสถานการณ์ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ มิลล์คำนึงถึงเสรีภาพของปัจเจกบุคคลเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรัฐเข้ามาแทรกแซงเสรีภาพของปัจเจกบุคคลโดยใช้กฎหมายและบทลงโทษ มิลล์เกรงว่า การปกครองแบบประชาธิปไตยอาจทำให้เสรีภาพของปัจเจกบุคคลถูกละเมิดได้มากขึ้นจากการเปิดโอกาสให้เกิดทรราชจากมหาชน (tyranny of majority) ผ่านทางการใช้อำนาจรัฐเพื่อจัดการกับคนส่วนน้อยที่ไม่เห็นด้วย การก้าวท้าวเสรีภาพของปัจเจกบุคคลอีกแบบหนึ่งก็คือ การกดดันด้วยมติมหาชนหรือการไม่ยอมรับของสังคม ซึ่งเป็นความพยายามในการบีบบังคับให้ทุกคนยอมตาม มิลล์กล่าวว่า ประเทศอังกฤษเป็นประเทศเสรี รัฐยุ่งเกี่ยวกับปัจเจกบุคคลน้อยกว่าประเทศอื่น ๆ แต่การกดดันจากมติมหาชนมีมากกว่า และน่าวิตกที่หนังสือพิมพ์ซึ่งประชาชนนิยมอ่านกันอย่างแพร่หลายกลับเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการเปิดโอกาสให้แต่ละคนสามารถระเบิดความคับแค้นดังกล่าวออกมาได้ (Stafford, 1998: 80)

เมื่อมิลล์เขียนเกี่ยวกับการกระทำที่กระทบหรือเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เขาหมายถึง การกระทำที่กระทบกับผลประโยชน์ของผู้อื่น กล่าวคือ การเมาเหล้า การเล่นการพนัน และการเกียจคร้านไม่ทำงาน อาจกระทบผู้อื่นได้ในหลายกรณี แต่ไม่จำเป็นต้องละเลิก เพราะการกระทำเหล่านั้น โดยตัวของมันเองไม่ได้ทำให้ผู้อื่นเสียประโยชน์ แต่บุคคลผู้ใช้ความรุนแรงทุกครั้งที่ดื่มเหล้า อาจถูกคุมประพฤติได้ และผู้ที่เพิกเฉยไม่ทำมาหากินเพื่อเลี้ยงดูบุตรจนบุตรอดอยาก จะต้องถูกบังคับให้หางานทำ มิลล์คิดว่า อาจเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อเสรีภาพ ถ้าเราจะห้ามการกระทำใดก็ตาม เพียงเพราะคิดว่ามันจะเป็นภัยต่อผลประโยชน์ของผู้อื่น ถ้าคิดเช่นนี้ เราคงต้องก้าวท้าวเสรีภาพของปัจเจกบุคคลอย่างไม่มีที่สิ้นสุด การละเมิดเสรีภาพของปัจเจกบุคคลควรเกิดขึ้นในกรณีที่เรามองเห็นอันตรายที่เกิดขึ้นในขณะนั้นอย่างชัดเจนเท่านั้น (Stafford, 1998: 93-95)

ในบางกรณี รัฐจำเป็นต้องแทรกแซงเสรีภาพของปัจเจกบุคคลโดยใช้อำนาจบังคับทางกฎหมายระเบียบของสังคมและทางกฎหมาย มิลล์เห็นว่า การใช้อำนาจบังคับไม่ได้หมายถึงการใช้ความรุนแรงเสมอไป แต่รัฐจำเป็นต้องควบคุมเสรีภาพของประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ไม่มีความรับผิดชอบและไม่มีความสามารถในการพัฒนาตนเองได้ เช่น เด็ก และผู้ที่เป็นบิดามารดาบางคน ดังที่เขาเสนอความคิดว่า

เครื่องมือในการบังคับใช้กฎหมายไม่สามารถเป็นอะไรได้มากไปกว่า การสอนประชาชนทั่วไป ซึ่งแผ่ขยายไปสู่เด็กทุกคน โดยเริ่มต้นตั้งแต่วัยแรก ๆ เด็กทุกคนต้องถูกตรวจสอบตามอายุที่ต้องกำหนดไว้ตายตัวเพื่อให้แน่ใจว่าเขา (หรือหล่อน) สามารถอ่านหนังสือได้ ถ้าปรากฏว่าเด็กไม่มีความสามารถ บิดาต้องถูกปรับตามสมควร ถ้าจำเป็นก็อาจให้ออกไปใช้แรงงาน นอกจากนี้ว่า เขาก็จะมีเหตุผลแก้ตัวเพียงพอ ส่วนลูกก็อาจถูกส่งเข้าโรงเรียนโดยเก็บค่าใช้จ่าย จากบิดา (Mill, 1859: 123)

หากพิจารณาแนวคิดโดยรวมของมิลล์แล้ว จะเห็นได้ว่า หลักประโยชน์นิยมของเขา ส่งเสริมเสรีภาพของปัจเจกบุคคลและการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างชัดเจน การที่เขาคิดว่า สิ่งที่ดีที่สุดคือสิ่งที่ให้ประโยชน์มากที่สุดแก่คนเป็นจำนวนมากที่สุดนั้น ก็เพราะเขาให้ความสำคัญ ต่อประชาชนซึ่งเป็นผู้ถูกปกครองและเป็นคนส่วนมากของรัฐ ไม่ใช่ผู้ปกครองซึ่งเป็นคนส่วนน้อย รัฐจึงมีหน้าที่เอื้อประโยชน์สุขให้ประชาชนให้มากที่สุด ไม่ใช่หาประโยชน์จากประชาชน และการปกครองที่ดีที่สุดในทรรศนะของมิลล์คือ ประชาธิปไตยที่อำนาจในการปกครองมาจากประชาชน ประชาชนจะมีอำนาจหรือใช้อำนาจในการปกครองได้อย่างเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพได้ ย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชน ในทรรศนะของมิลล์ ประชาชนที่มีคุณภาพคือประชาชน ที่มีเสรีภาพในการคิดและกระทำตามควรแก่สิทธิของตนเองในสังคม ซึ่งจะเป็นไปได้ด้วยความรู้ ความเข้าใจรอบการใช้ชีวิตของตนเองและผู้อื่นในสังคมผ่านทางกระบวนการการศึกษา สิทธิ และเสรีภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มิลล์สะท้อนให้เห็น จากประสบการณ์ของเขาในประเทศอังกฤษ หากพิจารณาทรรศนะทางประชาธิปไตยของมิลล์แล้ว จะเห็นได้ว่า ระบบการเลือกตั้งและการใช้เสรีภาพของประชาชนจะเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ และเอื้อประโยชน์ต่อปัจเจกบุคคลและสังคมส่วนรวมได้อย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อประชาชนมีการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของสมาชิกของสังคม และมีความสำนึก ทางจริยธรรมอย่างกว้างขวาง การที่สังคมไทยยังไม่สามารถบรรลุประโยชน์สุขจากระบอบการปกครอง แบบประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริงนั้น อาจเป็นเพราะเรายังขาดความรู้ความเข้าใจในสาระสำคัญของเสรีภาพของประชาชนและระบอบการปกครองดังกล่าว ตลอดจนขาดจิตสำนึกแบบประโยชน์นิยม ที่มิลล์นำเสนอ

๕. สรุป

ความเรียงว่าด้วยเสรีภาพ มีพื้นฐานแนวคิดเชิงบวกต่อเรื่องความดีและการทำความดี มีลัทธิถือว่า เสรีภาพเป็นสิ่งที่ดี ไม่ใช่เพราะทำให้คนเราทำอะไรตามใจชอบ แต่เพราะทำให้เราเข้มแข็ง เป็นตัวของตัวเอง และสนใจในการพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าตลอดเวลา เสรีภาพมีคุณค่าเพราะส่งเสริมประโยชน์สุขของทั้งมนุษย์และสัตว์ ผู้ที่ปราศจากเสรีภาพย่อมไม่สามารถดำรงอยู่อย่างมีคุณภาพชีวิตและมีความสุขสมบูรณ์ได้ อย่างไรก็ตาม มีลัทธิอาจวิตกกังวลมากเกินไปว่า หากคนส่วนใหญ่มีเสรีภาพแล้วก็จะอาจไปละเมิดเสรีภาพของคนส่วนน้อย ทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “ทรราชจากมหาชน” ซึ่งอันที่จริงอันตรายหรือความเดือดร้อนที่ประชาชนได้รับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่เรียกว่า “ทรราชจากคนส่วนน้อย” (tyranny of minority) จากผู้ปกครองและประชาชนด้วยกันอาจสร้างภัยพิบัติแก่สังคมทั้งสังคมได้เช่นเดียวกันหรือมากกว่าก็ได้ ดังที่ปรากฏให้เห็นในการต่อสู้ทางการเมืองในสังคมไทยปัจจุบันหลายครั้ง เช่น การระดมพรรคพวกจำนวนหนึ่งเพื่อปิดถนนหรือปิดล้อมสถานที่ที่สำคัญบางแห่งเพื่อกดดันรัฐบาลและสังคมให้ยอมตามข้อเรียกร้องของกลุ่มตน การสร้างความเดือดร้อนแก่คนส่วนใหญ่เพื่อให้ตนเองหรือกลุ่มของตนได้สมประโยชน์ที่ต้องการนั้น บ่งบอกถึงการมองข้ามความสำคัญของเสรีภาพของประชาชนส่วนรวมและเป็นการใช้ประโยชน์จากระบอบประชาธิปไตยเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว ปรากฏการณ์ “ทรราชจากมหาชน” และ “ทรราชจากคนส่วนน้อย” จะไม่เกิดขึ้นในสังคมที่มีการศึกษาอย่างทั่วถึงและมีจิตสำนึกแบบประโยชน์นิยมอย่างแท้จริงตามที่มิลล์ได้อธิบายไว้แล้ว

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘.
- _____. *พจนานุกรมศัพท์รัฐศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์, ๒๕๕๒.
- Mill, John Stuart. *On Liberty*. แปลโดย ภัทรพร สิริกาญจน. *ความเรียงว่าด้วยเสรีภาพ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๐. (งานแปลของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ลำดับที่ ๑๐๐).
- Rousseau, Jean Jacques. *Du Contract Social*. แปลโดย วิภาดา กิตติโกวิท. *สัญญาประชาคม*. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ทัพนั่งสื่อ, ๒๕๕๕.

ภาษาอังกฤษ

- Albert, Ethel M. Denise, Theodore C., and Peterfreund, Sheldon P. *Great Traditions in Ethics*. 2nd Edition. New York: D. Van Nostrand Company, 1969.
- Bentham, Jeremy. *The Principle of Moral and Legislation*. New York: Halfner Publishing, 1948.
- Mill, John Stuart. *Utilitarianism*. In Ethel M. Albert, Theodore C. Denise, and Sheldon P. Peterfreund, Sheldon. 1969. *Great Traditions in Ethics*. 2nd Edition. New York: D. Van Nostrand Company, 1863.
- Olen, Jeffrey and Barry, Vincent. *Applying Ethics: A Text with Readings*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company, 1999.
- Reese, William L. *Dictionary of Philosophy and Religion*. Atlantic Highlands, New Jersey: Humanities Press, 1980.
- Stafford, William. *John Stuart Mill*. New York: St. Martin's Press, 1998.
- Strayer, Joseph R., Gatzke, Hans W., and Harbison, E. Harris. *The Mainstream of Civilization to 1715*. 2nd Edition. New York: Harcourt Brace Jovanovich, Inc, 1974.

Abstract   **Utilitarianism in John Stuart Mill's *On Liberty***
Pataraporn Sirikanchana

*Associate Fellow of the Academy of Moral and Political Sciences,
The Royal Institute, Thailand*

On Liberty is a famous work by John Stuart Mill. Its subject matter illustrates the meaning of liberty and necessary possession of personal freedom which is fundamental for all human beings. Personal freedom is supported by utilitarianism and democracy and cannot exist without social freedom. Besides, personal freedom can initiate freedom of thought leading to the utmost of human utility. Mill promotes the Principle of Utility that the best action is to produce the greatest happiness for the greatest number (of people). The meaning of the Principle indicates his support for the people who are the ruled and the majority of the state. Nevertheless, Mill is well aware that the government of the majority may give rise to the tyranny of majority. He asserts that such problem can be solved by the expansion of education, especially on right, liberty, and duty of all social members, which is essential to democracy.

keywords: utilitarianism, liberty, freedom, right, duty